

A vasárnapi iskola.

Máté 19: 13. 14. Akkor hozának ő eleibe kis gyermekeket, hogy az ő kezeit vetné azokra és imádkoznák értük, a tanítványok pedig dorgálják vala azokat. Jézus pedig monda: Hagyjatok békét e kis gyermekeknek és ne tiltsátok meg őket, hogy hozzám ne jöjjenek: mert ilyeneké a mennyeknek országa.

Beszédem tárgyát a társulat neve jelöli ki, a melynek felhívására e helyen állok. A vasárnapi iskola az, a mely figyelmünket ez órában foglalkoztatja. Azt hiszem, legjobban megfelelek a felhívásnak, ha kifejtem azon elveket, a melyeken alapulnia s a melyek által vezéreltetnie kell annak. Nem tétovázom dicsérő beszédet tartani ezen s más hasonló intézmények felett. Ezek sok jót tesznek, de rendeltetésök az, hogy még többet tegyenek. Gyermekkorukban vannak még s csak ígéretét bírjuk tőlök azon jótékony hatásnak, a melyet kieszközölniök kell. Már most is pártolásnak örvendenek, de ez bizonyosan s szükségképpen növekedni fog oly arányban, a mint azok több-több eredményt s hasznosságot mutathatnak fel. A föelvekről akarok néhány eszmét közölni, a melyeknek ezen iskolák szervezésénél irányadóknak kell lenni, s a működés azon módjáról, a mely által legkönnyebben elérhetik céljokat. Megjegyzéseim, habár különösen a vasárnapi iskolákra vonatkoznak, éppen oly jól alkalmazhatók a házi nevelésre is. Oly szülők, a kik gyermekeiket a keresztény erény ösvényén akarják nevelni, lépéseikre nézve egy-egy vezetőre találnak mindazon elvekben és szabályokban, a melyeket ki akarok fejteni. Feladatom az, hogy miként lehet felemelni, gazdagítani, megvilágosítani az ifju lelkét. S ki az, a kit ez ne érdekelne? ki az, a ki részvétet ne érezne a gyermek sorsa iránt?

Nézeteimet a következő szakaszokban akarom előtökbe terjeszteni: 1.) Kifejtem az elvet, a melyre alapítani kell az ily iskolákat. 2.) Ezeknek célját és rendeltetését. 3.) Mit és 4.) Ho-

gyan kell tanítani. Ezen felosztás kimerítené az egész tárgyat, ha az idő a terjedelmes fejtegetésben nem gátolna; így meg kell elégednem azzal, ha felmutathatom a nézeteket, a melyeket mindenik pontra nézve legfontosabbnak tartok.

I. Melyik azon elv tehát, a melyre a vasárnapi iskolát alapítani s a melyen kifejtetni kell? A hit. Ne utánczásból állítsátok fel; ne azért, mert más felekezetek hasonló intézményt elfogadtak. A vasárnapi iskolát azon erős hitben kell megalapítani s fentartani, hogy hasznos, hogy nagy becsü és fontosságu. A hit minden erélyes tett rugója. Az emberek csak azért iparkodnak egész lélekkel bizonyos célokra, mert hiszik, hogy elérhetők s hogy méltók arra, hogy erejüket megfeszítsék. Bizalmatoknak kell lenni ez iskolában: s ezért hinnetek kell Istenben, a gyermekben, a kit tanítotok, és Isten igéjében, a melyet tanítani kell.

Hinnetek kell Istenben. Ez alatt nem az ő lételeiben s tökélyeiben való közönséges hitet értem: hanem a benne mint azou gyermekek atyjában és barátjában való bizalmat, a kiket oktattok; a ki inkább akarja fejlődésüket és előhaladásukat, mint bármely emberbarát s kész sikert nyújtani az ő javukra tett fáradozástoknak. Ne gondoljátok, mintha egyedül lennétek. Ne higyjétek, hogy midőn a tanító-terembe bémentek, csak ti és tanítványaitok vagytok jelen s hogy csak saját erőtokre s bölcseségtekre lehet támaszkodnotok a siker elérése végett. Egy magasabb lény jelenlétét kell éreznetek: hogy a gyermekek atyja közel van hozzátok, a ki őket határtalan szeretettel öleli körül. Ne gondoljátok, hogy az Istent csak a magasabb lények osztálya vagy csak nagy s kitünő emberek érdeklik. A kis gyermek éppen oly kedves előtte, mint a hős, a bölcsész, az angyal; mert e gyermekben megvan egy angyal erejének a csirája, s az Isten azért hívta életre, hogy angyallá legyen. Erre a hitre kell alapítani minden vasárnapi iskolát, s ily alapon szilárdul s erősen fog állani.

Továbbá, hinnetek kell a gyermekben, a kit oktattok. Higyjétek természetének nagyságában s fejlődési tehetségében. Ne mérjétek lelkét gyenge töredékeny alakjához. Egynehány, talán tíz év alatt, e gyermeknek állása lesz az életben. felnő, egy nehéz hivatás kötelességeit veszi magára, komoly felelősség nehezedik reá, s nem sokára azután családfővé lehet s ha-

zája igazgatásában egy szava lesz. Mind azon erő, melyet az életben kifejt, mindazon tehetség, mely az ő végetlen léteiben kifejthető — eltakarva meg van most az ő lelkében. Ezt a lelket sem ti, sem én, sem egy angyal nem képes egészben felfogni. Éreztétek, hogy tanítványotok, bármilyen ifju, méltó legbensőbb érdekeltségtekre. HigyjeteK főleg természetében, mint a mely különösen a keresztény vallásra van alkotva. Ne tekintsétek ugy a gyermeket, mint a ki az Isten átka alatt született s természeténél fogva ellensége minden jónak s igazságnak. Hogyan? a gyermek teljesen elromolva! Jöhetett-e valaha ily gondolat egy ember lelkébe, különösen egy szülőébe? Mit?! a gyermek- és ifjukor eme szépségében, a nyílt homlokban, a kedves mosolyban a teljes romlottság jeleit látjátok-e? Egy kis ördög-e az, a ki oly édesdeden alszik anyja kebelén? Egy kis daemon volt-e az, a kit Jézus karjai közé vett s így szólott: „Ilyeneké a mennyek országa!? Vajjon az a gyermek, ki, midőn egy szenvedés vagy nemeslelkűség történetét beszéled el neki, könnyező vagy ragyogó szemmel s dobogó szívvél hallgatja, a mélységes pokol gyermeke-e? Hamarább tekinthetném a tündöklő napot a sötétség forrásának, mint a gyermek vagy ifju ábrázatját a teljes romlottság kifejezésének. Barátim, bármely más tant inkább higyjünk mint ezt; mert ez kísértetbe hozna, hogy megátkozzuk születésünk napját; hogy megutáljuk életünket. Midőn az teremőnket leggonoszabb ellenségünké s embertársainkat gyűlöttekké teszi, szétszaggatással fenyegeti mind azon kötelekeket, a melyek Istenhez és nemünkhöz kötnek. Barátim, higyjeteK a gyermekben; nem mintha az már születésénél fogva szent és erényes volna: mert a szentség és erény nem születhetik velünk, hanem szabad és önkénytes nyilvánulása egy oly lénynek, a ki a jó és rossz közötti különbséget ismeri s a kísértetek között a jóhoz ragaszkodik; hanem higyjeteK a gyermekben mint a ki képes megismerni és szeretni a jót és igazat; a ki bir lelkiismerettel, mely őtet az erkölesi kötelesség oldalára vonzza; a ki fogékony az erényes tettek indokai iránt, s a ki tudományra, bölcseségre, kegyes-ségre és önzés nélküli szeretetre van teremve.

Továbbá hinnieK kell a keresztény vallásban is, a mely alkamas a gyermek felfogására; mint azon igazságban, a mely kiválóan képes megvilágosítani, érdekre gerjeszteni

s nemesíteni az emberi lelket élete első éveiben. Ezen vallásnak az a sajátja, hogy még a leghatalmasabb tehetség határait is túlszárnyalja, a legkorlátoltabb elme határai közé is befoglalható, — hogy míg kimerithetetlen szemlélődési anyagot nyújt oly férfiaknak, mint Locke és Newton: a legtudatlanabbhoz is leszáll s a kis gyermekek tanítójává válik. A kereszténység tekintélylyel szól a tudósok iskolájában s egyszersmind bémegy a gyermekszobába, hogy gyöngéd szavával égi bölcseséget csepegtessen a gyermek szívébe. Vallásunknak csodálatra méltó sajátja onnan magyarázható ki, hogy az emberi természet legeredetibb s mindennel közös elveire van alapítva. Ugy tünteti fel Istent, mint atyát; s az első érzellem, mely a gyermekben keletkezik, a szülők iránti szeretet. Nem osztogat önkényes parancsokat, hanem a kötelesség örök elveit tanítja, s a kötelesség érzete lételünk első perczeiben kezd már fejlődni. Egy jövő életéről s annak lakóiról beszél; s a gyermekkor üdvözölve fogadja az angyalok és szellemek eszméjét, a csodálatost, fenségest és láthatatlant. De mindenek felett a kereszténység nyilvánul a Jézus életében, történetében és jellemében. S e jellem, ámbár oly magasztos, mégis oly valódi, igaz, egyszerű, s oly természetesen tűnik fel az élet közönséges jelenetei között, hogy főbb vonásaiban a gyermek is felfoghatja, a hogy semmi más nagyságot felfogni nem képes. A kereszténység kitünő vonásai közé tartozik az is, hogy ez nem valamely homályos, érthetetlen elmélet, nincs beburkolva elvont általános kifejezésekbe, hanem tényekben, elbeszélésekben taníttatik nekünk. Szemeink előtt él, mozog, beszél és cselekszik. A keresztény szeretet nem hideg parancsolatokban van előnkbe tárva. A keresztéről beszél. Így, a halhatatlanság nem üres, határozatlan ígéret. Hajnalként tűnik elő mintegy a kálvária melletti koporsóból. Dicsően valósul meg a feltámadott idvezítő személyében; s mennybemenetele kinyitja előttünk a mennyet, a boldogság hazáját. Vallásunk eme történelmi alakja az, mely azt oly különösen alkalmassá teszi a gyermekkorra, a képzelődésre és a szívre, a melyek legelőször nyílnak meg a gyermekkorban. Ily értelemben a gyermekeké a mennyek országa, a Krisztus vallása. Ezt kell éreznetek, hogy vallásunk alkalmas azoknak, a kiket oktattok. Érezzétek, hogy a legjobb eszköz, az életadó ige van kezeitekben, mely által a gyermeki lélekre hathattok.

II. Szemlélvén a hitet, melyre a vasárnapi iskolákat alapítani kell, lássuk a czélt és rendeltetést, a melyet annak barátai kitűzni s szemeik előtt tartani kötelesek. Hogy hatással és hasznosan dolgozhassunk, tisztában kell lennünk azzal, hogy miért dolgozunk. A mily mértékben homályos és határozatlan előttünk a cél, éppen oly mértékben lesz munkásságunk ingadozó, bizonytalan, erélyünk tünedező. Mi tehát a vasárnapi iskola czélja? Főczélja az, hogy felébressze a gyermek szellemét, hogy értelmét, öntudatát, szívét komoly, erélyes tevékenységre ösztönözze a vallási és erkölcsi igazságokra nézve, s hogy felébressze és ápolja benne a szellemi életet. Benső élet s szellemi erő és tevékenység.... ezt kifejteni és felépíteni legyen czélunk az ifju tanításában, különösen a vallási tanításban. Soha se feledjétek el barátim, hogy mily nemü lényekre vagytok befolyással. Ne feledjétek, hogy a gyermek okos, erkölcsi szabad lény, és hogy a nevelés nagy czélja az, hogy felébressze benne az okosság és erkölcsi érzés erőteljes tevékenységét, s oda fejtse, hogy szabadon válaszsza a jót s szabadon határozza el magát az igazságra és kötelességre. A gyermek nem egy darab viasz, a melyet bárki tetszése szerint alakíthat, nem egy darab kő, a melynek bárki érdeke és szeszélye szerinti alakot adhat, hanem egy élő, gondolkozó lény, a ki a szívében lévő elvek szerint cselekszik, önmaga választ a jó és rossz az igazság és hamisság között, jellemet alkot magának s életpályát választ. E fontos különbséget soha sem szabad a tanítónak szemei elől eltéveszteni. A gyermek egy szabad, erkölcsi tényező s nekünk kötelességünk őt ez irányban fejteni ki. Nem szabad úgy bánni vele, mintha anyag volna, a mely nem képes gondolkodni. Egy házat, hajót, szobrot, annak beléegyezése nélkül is össze lehet állítani. A gépet, melyet egy művész készít, saját akaratja szerint rendezheti. De a gyermeknek akaratja van, mint a tanítónak. Lételemnek czélja az, hogy önmagától és magára működjék. Át bírja látni természetének tökéletességét s arra van teremtve, hogy azt szabad választása szerint, az erkölcsi köteleztetés érzetéből, saját eltökélt akaratjából valósítsa.

A vallásos oktatásnak nagy czélja tehát a vasárnapi iskolában, valamint a családban, nem az, hogy saját szellemünk bélyegét ellenállhatatlanul reá nyomjuk az ifju lelkekre, hanem az, hogy az ő

gondolkozásukat ébreszszük fel: nem, hogy a mi szemeinkkel lássanak, hanem, hogy folytonosan és vizsgálódva nézzenek a magukéval; nem, hogy egy határozott mennyiségű ismeretet adjunk nekik, hanem leheljük beléjük az igazság iránti forró szeretetet; nem, hogy a külső szabályosságot képezzük, hanem hogy kedélyök benső rugóit hozzuk mozgásba; nem, hogy terheljük az emlékező tehetséget, hanem hogy elevenítsük és erősítsük a gondolkozó erőt; nem, hogy legyőzhetetlen előítéletekkel saját felekezetünkhöz vagy sajátos tanfogalmainkhoz kössük, hanem készítjük elő részrehajlatlan, lelkiismeretes ítélletre bármely tárgy felett, mely az élet folyamában előttük felmerül; nem, hogy erőszakoljuk rájuk a vallást önkényes szabályok alakjában, a melyeknek nincs más alapja, csak saját szavunk és akaratunk, hanem ébreszszük fel benne a lelkiismeretet, az erkölesi ítélő tehetséget, hogy ők maguk ismerjék meg és fogadják el azt, a mi örök, igaz és jó; nem, hogy mondjuk nekik, az Isten jó, hanem segítsük arra, hogy lássák és érezzék az ő szeretetét mindenben, a mit bennök és körülöttök munkál; nem, hogy beszéljünk nekik a Krisztus méltóságáról, hanem nyissuk fel benső szemeiket az ő jellemének szépsége és nagysága előtt s ébreszszük fel vágyukat hasonló erény iránt. Szóval, az iskolák nagy célja az, hogy szellemi és erkölesi életet ébreszsenek a gyermekben. Élet a magasztos jó, mit egy emberi lénynek nyújtani törekednünk kell. Ez ideig a legtöbb vallás és államkormány vetélkedett egymással az életkioltásában az emberi lélekből. Hála Istennek, mi egy szebb nap hajnalát látjuk felettünk derengeni.

Ezen megjegyzések alatt azonban nem azt értem, hogy soha se adjunk gyermekeinknek parancsot vagy tanítást a nélkül, hogy okainkat is egyszersmind ki nem mutatnók. Reánk kell támaszkodniok egyelőre, mert sok van, a mit még nem foghatnak fel, hanem úgy vélem, a mi főcélunkat a gyermekek vezetésénél arra kell irányzani, hogy tanítsuk őket önmagukat vezetni, s midőn oktatjuk is őket, csak segíteni igyekezzünk nekik az igazság feltalálásában. A menyinyiben lehet, alkalmazzuk a vallást az ő szellemökhöz és szívökhöz. Ugy tanítsuk nekik a vallást, mint a természetet. Nem zárjuk el gyermekeinket az őket környező természettől s nem kívánjuk, hogy csak a mi szavunkra higgyék

a teremő törvényeit, a világosság, melegség, gőz és nehézség erejét, hanem a természetbe állítjuk ki őket, s a mit tanítunk nekik az ásvány-, állat- és növény-világból, szemek előtt felmutatott tények által igyekszünk bebizonyítani. Utasítjuk, hogy magukra vizsgálódjanak s a mit hallanak tőlünk, vegyék kísérlet alá. Így az erkölcs és vallás nagy elveit is éppen úgy lehet felvilágosítani és megerősíteni mint a természet nagy törvényeit. azok által, mik a gyermek öntudata és tapasztalata alá esnek. Sőt közelebb állnak hozzá az erkölcsi és vallási nagy igazságok, mint a természettudomány elvei. Azoknak magvai lelkében vannak. Az Isten és kötelesség, szeretet és boldogság alapeszméi saját szellemi erejéből és érzelmeiből csiráznak ki. Erkölcsi jó és rossz, erény és bűn világossá lesznek előtte a maga és a körülötte levők cselekedetei indokaiban. Az Istenben és erényben való hit nem csupán azon alapul, hogy azt tanítják és erősítik. A vallás sokkal inkább önmagában hordja saját bizonyítékát, mint a történelem vagy a természettan. Annak inkább a lélek öntudatán, tapasztalatain s szemlélődésén kell nyugodni. A vallás-tanítás nagy célja az, hogy a léleknek tiszta, benső fogalmat adjon a vallás valódiságáról, igazságáról és nagyságáról.

A vasárnapi iskolák nagy veszélye az, hogy legtöbbször gépies tanítási módorba esnek belé s a vallást úgy mutatják fel, mint egy élettelen hagyományt, s nem úgy mint élő és elevenítő valóságot. Nem elég csak szavakat használni, a melyek magokban rejtik az igazságot. Sőtinkább úgy kell közölni az igazságot, hogy a lélek azt magáévá teszi, azt igazságnak elismeri s önmagával mintegy egyesíteni ösztönöztesse. A legnagyobb igazság is holt teherként fekszik a lélekben, mint a legjobb táplálék az emésztő szervek munkásságának hiányában nyomasztóvá lesz. Nem hiszem, hogy annyira hátrányára lenne a gyermeknek, ha tévismertetet közlünk vele, mint ha az igazságot élettelen alakban nyújtjuk. Mi a keresztény tartományok néptömegének szerencsétlensége? nem az, hogy a kereszténységben nem hisznek, nem az, hogy nagy tévelygésekben élnek, hanem az, hogy az igazság halva fekszik bennök. A legszentebb szavakat is értelem nélkül használják. A szellemi igazságokat, melyek halottakat képesek feltámasztani, a legnagyobb közönyösséggel hallgatják; s ez érzéketlenségnek egyik oka az, hogy a gyermekkori tanítás

oly gépies volt; hogy a vallást csak az emlékező tehetségbe s egy eszméletlen hitbe ültették belé, mialatt az okosságot fejleszteni s a lelkiismeretet és szívet megindítani elmulasztották. A tanítás közönséges módja elfojtja az ifju lélek fogékonyságát a nagy igazságok iránt. Midőn az írást gondolkozás és érzés nélkül olvas-sák, eltompul lelkök annak legszebb s magasztosabb helyei iránt; és ha már valamely hely egyszer halva fekszik a lélekben, életre ébresztése a legnehezebb dolgok közé tartozik. Ebben áll a vasár-napi iskolák nagy veszélye. Ne feledjük, hogy ezeknek végcélja: életet ébreszteni fel az ifju lelkében és szívében.

III. Áttérek annak megvizsgálására, hogy mit kell tanita-ni a vasárnapi iskolákban, ha el akarjuk érni a célt, a melyről beszéltem; s nagy látszhatnék, mintha ezt könnyen meg le-het állapítani. Ha azt kérdezném tőletek, mit kell tanítani a vasár-napi iskolában? kétség kívül e feleletet nyerném: „a keresztény vallást. Az intézet keresztényi célja a keresztény igazságok köz-lése. E feleletben megnyugszom; de ez a kérdés merül fel azután: mily alakban kell tanítani a vallást, hogy a gyermekben életet éb-reszsen fel? Katechismust kell tanítani? Nem. A katechismus egy csontváz, holt betű, kövület. Nem lévén élet benne, nem is ad-hat. A hideg elvontság csak meguntatja a gyermekkel a vallást, a kinek kora azt kívánja, hogy az igazságot megtestesítsük előtte, szeméi elébe állítsuk s összekössük a valódi élettel. A katechismus rendszeres lévén, némi rendet és módszert kölcsönözhet a tanítás-nak; de a rendszeres theológiának nincs helye a vasárnapi iskolá-ban. Ez a vallási oktatásnak végére s nem kezdetére való. E mel-lett a rendszer inkább az emberi elme műve, mint az isteni böl-cseség élő alakja. Oly tanokra fektet nagy súlyt legtöbbször, a me-lyek csak az által emelkedtek jelentőségre, hogy történetesen a vi-tatkozás és versengés tárgyaivá tették az emberek. Gyakran felál-dozzák a józan értelmet s az okosság és lelkiismeret egyszerű sza-vait, hogy fentarthassák az ugynevezett hitbéli megegyezést, ősz-hangzást; lánczokat vetnek tanítóra és tanulóra s annyira útját áll-ják a lélek és szív működésének, hogy legtöbbször csak elhomá-lyosítják és félrevezetik a vasárnapi iskolát.

A keresztény vallást nem katechismusból vagy valamely rend-szerből, hanem magából a szentírásból kellene tanulni s a

szent írásnak is különösen azon részéből, a melyben az különösen le van téve: a Jézus Krisztus történeteiből, tetteiből, szavaiból, szenvedéseiből és győzelméből. Az Evangeliumok legyenek a vasárnapi iskolák tantárgyának szövege. Ezek alkalmasabbak a gyermek felfogásához, mint a szentírásnak bármely más része. Ezek tele vannak élettel, valósággal, szépséggel, erővel, és ügyes kezekben alkalmasabbak bármely más írásnál arra, hogy lelki életre ébreszsenek öreget és ifjat.

Az Evangeliumok legyenek a vasárnapi iskolatanítók tanulmánya s mind azoké, a kik ifjakat tanítanak; és a tanulmányozás nagy célja legyen az, hogy behatoljanak ezen isteni iratok szellemébe s mindenek felett, hogy felfogják a Jézus Krisztus szellemét, jellemét, célját, indokait és szeretetét. Ő legyen a tanulmányozás fő tárgya. Benne van az ő valása legjobban kijelentve mint sehol különben. Nagy figyelmet fordítanak a mai időben és méltán arra, a mit az Evangeliumok be-
tűjének lehetne nevezni — az ország földiratára, melyben Krisztus élt, az erkölcsökre és szokásokra, melyekre ő hivatkozik s a társadalom állapotára, mely őt könyezte. Ezen ismeretnek nagy haszna van. Törekedjünk arra, hogy megismerkedjünk azon körülményekkel, a melyekbe Jézus helyezve volt és élt, éppen úgy, mint a mai időkével. Tanulmányoznunk kell az embereket, a kik között ő élt, azok véleményeit, szenvedélyeit, várákozásait, reményeit; a felekezeteket, a melyek gyűlölték őt és ellenszegültek; a babonákat, melyek a tudósok és tudatlanok között uralkodtak. Törekednünk kell mondom arra, hogy ezen dolgokat oly elevenen lássuk, mintha a Krisztus működése idejében élnénk. Azonban mind e tudományt nem magáért kell megszerezni, hanem csak eszközül, hogy Jézushoz közelebb vigyen, hogy bévezessen minket az ő lelkének titkaiba, hogy kijelentse nekünk az ő szellemét és jellemét s hogy előnkbe tárja teljes célját és horderejét mind annak, a mit ő tett és mondott. Csak úgy tudjuk teljesen felfogni az ő jellemének eredetiségét, erejét és méltóságát, az ő kölcsönözetlen önálló jelességét és nagyságát s csudálatra méltó szeretetét, ha ismerjük azon népet, a mely között született, nevededett, élt és meghalt. Kevesen tudjuk felfogni, mennyire egyedül állott Jézus azon korban, a melyben élt; mennyire magára volt hagyatva az ő nagy

munkájában; menynyire nem talált egyetlen lelket, a ki az övét felfogja; egyetlen barátot, a ki rokonszenvet érezen az ő nagy céljai iránt; menynyire ellentállott neki minden külső hatalom és befolyás. És nem tudván felfogni, nem tekintjük azzal az érdekeltséggel, melyet az ő jellemének bennünk ébresztteni kellene.

Az ifjuság tanítóinak arra kellene törekedniök, hogy Jézussal otthonosan legyenek, hogy vele egészen megbarátkozzanak, róla tiszta, világos fogalmat szerezzenek magoknak; hogy lássák őt éppen úgy, mint a földön megjelent; ugyanazon viseletben, a melyben magát a korabelieknek mutatta. Követniök kell őt a templomba, a hegy tetejére, a galileai tenger partjára; ismerniök kell a körébe tolongó tömeg vegyes érzéseit: látni a pharizeus sötét ábrázatát, a ki figyelmeztet minden szavára, hogy azok alapján bevádolhassa; a beteg esdő tekintetét, a ki szavaiban enyhületet keresett; a tudatlannak álmélkodó bámulását és az elragadtatást, szeretetet, tiszteletet és ájtatos vágyat, a melylyel az egyeneslelkűek és alázatosok az ő ajkain csüngtek. S mentől közelebb tudunk jutni Krisztushoz, az ő bölcseségéhez, szeretetéhez, nagyságához, annál közelebb fogjuk őt vihetni a gyermek lelkéhez.

Valóban, nagyon kevesen tudjuk tisztán és elevenen felfogni azon körülményeket, a melyek között Jézus élt és tanított s éppen azért sok elvész reánk nézve az ő jellemének eredetisége- szépsége- és hatalmas erejéből. Például, az ő külső életviszonyairól nincs helyes fogalmunk. Azok a képek, melyeket a nagy művészek Jézusról reánk hagytak, tévútra vezettek minket. Ugy mutatják fel őt, mint a kinek fejét dicsfény környezi s a kegyelem és fenség ruhájába van öltözve. Holott Jézus szegény ember volt; úgy élt és dolgozott mint egy ácsmester s ruházkodott mint a kikkel együtt felnevelkedett. Kiválasztott társai egy jelentéktelen tartomány szülöttjei voltak, a kiket tudatlanságuk és durva modoruk miatt megvetettek, és ezek oly emberek öltözetében követték őtet, a kik nehéz munka között szoktak élni. Ilyen volt Jézusnak külső állapotja. Ilyen volt az ő megjelenése a nép előtt, a mely egy fényes, győzelmes szabadító után esengett; és ily viszonyok között akkora tekintéllyel és hatalommal beszélt, hogy az tiszteletet öntött iránta nagyokba és kicsinekbe egyaránt. S midőn Jézus külső körülményeit tanulmányozzuk, nem csak természetes tudvágyunkat elégítjük ki,

hanem egyszersmind segédeszközt is nyerünk az ő jellemének s vallása szellemének megértésére. Külső állapota kijelenti nekünk szelleme erejét és fönségét, mely nélkülözhetette a tiszteltetés közönséges eszközeit. Mutatja Krisztus mély rokonszenvét az emberi nem szegényei iránt, mert inkább szerette közöttük élni. Kárhoztatja azokat, a kik ama lényegtelen körülmény tekintetéből, hogy gazdagsággal bírnak, elkülönzik magokat az emberek többségétől, s öltözethez és pompázáshoz a felsőbbség eszméit kötik. E fejtegetésből átláthatjátok annak előnyét, ha a Krisztus történetének minden részével ismeretesek vagyunk; közönséges életével éppen úgy, mint innepélyesebb tetteivel és tanításaival. Minden ő reá vonatkozó dolog gazdag tanulságot nyújt s képesíti a tanítót befolyást nyerni a gyermek lelkére.

A vasárnapi iskola-tanítók főtanulmánya legyen az Évangélium. Sokan, midőn az új testamentum tanulmányozását hallják, azt képzelik, hogy a biblia-magyarázó iratokat át kell lapozniok, hogy jobban megérthessék a nehezebb szövegeket s a homályosabb helyeket. Én egészen mást értek a tanulmányozás alatt. Törekedni kell ugyan, a menyinyiben lehet, a Krisztus tanításai homályosabb részének felvilágosítására. Vannak oly szövegek, a melyek az akkori idők elfelejtett körülményeivel való összeköttetésekénél fogva, most homályosak. De ne gondoljátok, hogy a kereszténységnek legfontosabb igazságai az evangéliumnak ezen helyeire volnának letelve. Semmi sincs a homályosabb helyekben olyan, a mit fel ne lehetne találni a szentírás világosabb helyein is. A nehezebb szövegek magyarázatának legnagyobb haszna talán az, ha felfedezhetjük azoknak a világosabbakkal való összhangzását. Az evangéliumnak azon részei, miket a vasárnapi iskolatanítónak leginkább kell tanulmányozni, épp azok, a melyeknek nincs nagy szükségök az ítézet felvilágosításaira t. i. a Jézus hasonlatai, csudái, tettei, szenvedései, imái és könnyei; ezeket kell tanulmányozni, hogy a tanító behatolhasson a Krisztus szellemébe, lelkébe; közelebb juthasson ezen csudálatra méltó lényhez; megismerje a magasztos czélt, a melynek magát szentelte, az érzelmeket, a melyek szívét eltöltötték, szeretetének kimerithetlenségét és kiterjedését, bölcseségének mélységét és Isten iránti bizalmának legyőzhetetlen erejét. A Krisztus jellege az ő vallásának összege. Ez

a legtisztább, legszebb kijelentése az Isten szellemi lényének, sokkal tisztább és megragadóbb, mint a természetnek minden arról adott tanítása. S egyszersmind legfényesebb kijelentése amaz erkölcsi tökélynek, a melyet az ő parancsolatai előnkbe szabnak; az ő Isten és emberek iránti önzetlen szeretetének, elvhűségének, kötelességei betöltésében való rettenthetetlenségének, világmeggyőző erejének, a jóban és igazban való örömeinek. A keresztény erényeknek az évszázadok minden műveiben foglalt előadása hideg és homályos, öszszehasonlítva azon megragadó fénynyel és meleg színezettel, melyben a Krisztus jelleme szemünk elé terjeszti az ő vallásának szellemét, az emberi természet tökélyességét.

A vasárnapi iskola-tanítók főteendője tehát az, hogy tanítsák Krisztust, nem úgy, mint ez hitformákban és rendszerekben elő van adva, hanem a mint él és mozog az evangelisták egyszerű történeti elbeszéléseiben. Krisztust kell tanítani; de ez alatt nem értek valami titokszerű tant az ő személyéről, nem a szentháromságot, hanem a Krisztus szellemét, úgy a mint az kisugárzik mindenből, a mit ő mondott és tett. Arra kell törekednünk, hogy a gyermek az ő égi barátját és megváltóját oly jól, oly határozottan ismerje, mint egy földi barátját; és ezt a tudományt nem az által lehet beléje önteni, ha a Krisztusról homályos ismereteket közlünk vele, a melyek az egyházat évszázadokon át felzavarták és megrendítették. A szentháromság tanát csak arra látom alkalmasnak, hogy a titokszerűség leplét borítsa Krisztusra s kívül helyezze őt szívünk és érzelmünk hatáskörén.

Midőn azt mondják nekem, hogy Krisztus a szentháromság második személye, azon három személy egyike, kik együtt egy Istent, egy végtelen lelket tesznek, akkor a sötétség örvényébe merülök. Jézus előttem a legérthetlenebb lényvé lesz az egész mindenségben. Az Istent ismerhetem. Az embert érthetem. Ámde e Krisztus, a mint az emberi hitformákban le van írva t. i. egy összetett lény, egyszerre ember is, Isten is, egyszerre végtelen bölcsesség és véges értelmű halandó, és a ki más két személylyel úgy van egyesülve, hogy azokkal együtt egy lelket alkot, — e Krisztus minden tehetségemet megszegyeníti, túlszárnyalja. Így nincs fogalmam róla. Gyenge értelmem egészen elnémul s nem hiszem, hogy a gyermek

értelme is jobban felfoghassa őt. És ez egy fontos ellenvetés a szentháromság ellen. Lerombolja a Jézus valódiságát, határozottságát s megragadó közelségét. Költött szinezetben tünteti fel őt, s ez nagyobb akadály volt, mint bármi egyéb, a vele, szellemével, műveivel, lelkével s erényének magasztosságával való mélyebb ismeretségben. Egy fátyolt borított reá, mely alatt az ő jellemének nagyszerű, szép vonásai igen el vannak rejtve.

Láthatjátok abból a mit mondtam, hogy mit volna czélszerű a vasárnapi iskolatanítóknak tanulni és tanítani. A keresztény vallást, a mint az ki van fejezve az Evangelium legvilágosabb részeiben. Mielőtt e tárgyat elhagynám, egynehány megjegyzést akarok tenni, hogy a lehető félreértéseket megelőzzem. Azt állítottam, hogy a kereszténységet nem kell a gyermekeknek rendszerben tanítani. A kátéknak az elemi tanításnál való czélszerűtlenségéről is beszéltem. Azonban ezek alatt nem azt értem, hogy a tanító tudományában semmi se legyen rendszeres. Távol legyen. Ő nem elégedhetik meg azzal, hogy a Jézusnak csupán elkülönzött tetteit, szavait, csudáit tanulmányozza. Sőt inkább úgy tekintsen Krisztus történetére és tanításaira, mint egy egésze, s vizsgálja az ő igazságának és jóságának nagy vonásait, az ő rendszerének főbb ismertető jegyeit, s ezen az úton tanulja meg, mily fő benyomásokat kell tennie a gyermek lelkére egyes tények és tanok által, melyek az evangelium mindenik szakaszában előfordulnak.

Egységnek kell lenni a tanító lelkében. Tanításai ne legyenek öszszeköttetés nélküli töredékek, hanem általános nézetek által legyenek öszszefüggésben. S itt az a kérdés merülhet fel, hogy a kereszténységnek melyek ama nagy általános vonásai, melyek azt egészen átlengik és a melyekhez a tanítónak mindig vissza kell térnie. Három van, a melyek előttem különösen kitünőknek látszanak: e vallásnak szellemisége, önzéstelen szeretete s végre kilátásainak végtelensége, határtalansága.

A kereszténységnek első főbb vonása tehát, melyet a gyermeknek mindig szeme elébe kell tartani, a szellemiség. Krisztus szellemi szabadító. Az ő megváltása benső. E nagy igazság figyelemben tartását nem lehet eléggé ajánlani. A Krisztus idevezítése bennünk van. A bűnök, a melyektől minket meg-

szabadítani akar, bennünk vannak. A boldogság, a melynek megszerzésére vezérelni jött, bennünk ezért örökké tartó. Vezetékek be azért a gyermekeket saját bensejükbe. Ébresszvétek fel bennök, a menynyire lehet. szellemi természetök, — azon határtalan gazdagság öntudatát, a melyet az okosságban, a lelkiismeretben, az Isten ismeretében erejében, a jóság szeretetében s a kötelesség teljesítésében bírnak; s Krisztust az ő egész történetében és tanításaiban úgy állítsátok elejükbe, mint az élet forrását és lelkeik világosságát. Például, midőn az ő uralkodásáról, királyságáról, hatalmáról, tekintélyéről, trónjáról beszéltek, vigyázzatok, nehogy szavak alatt valami külső méltóságot értsenek; tanítsátok arra őket, hogy ezek nem külső uralmat fejeznek ki, hanem az ő jellemének, igazságának és szellemének tisztító, megszentelő és fölemelő befolyását az emberi kedélyre. Magyarázzátok minden csudáit úgy mint egy szellemi szabadság jelképeit, példázatait. Midőn tanítványaitok azt olvassák, hogy ő a vakoknak visszaadta szemök világát, ismertessétek ebben az ő jellemét úgy, hogy ő a világ világossága, és azon ember örömeiben, a kinek szemei az örökös éjszakából a természet szépségének szemlélésére megnyíltak, mutassátok fel egy oly igaz tanítvány boldogságának képét, a ki a Krisztus követése által, a napnál dicsőbb fényt, s az anyagi világnál felségesebb és tartósabb világegyetemet pillantott meg. Midőn a Krisztus tanításait előadjátok, fordítsátok a gyermek figyelmét azoknak szellemi oldalára. Mutassátok meg neki, hogy a cselekedet becsé, azon elvben, indokban, és célban fekszik, a melyből származik; hogy az Isten iránti szeretet és nem külső isteni tisztelet, az emberek iránti szeretet és nem külső cselekvény, a keresztény törvénynak valódi lényege, lelke és középpontja. Figyelmeztessétek őt a nyelv sajátosságos erejére s a kifejezések merészségére, a melyekben Jézus felhív minket, hogy emelkedjünk feljül a testen és a világon, az érzékek gyönyörein és szenvedésein, a gazdagságon és külsőségeken, s általában minden világi jón. Midőn a keresztény vallás ígéreteiről s fenyegetéseiről beszéltek, ne mondjátok nekik, hogy a jóságot keresni, a bűnt kerülni azoknak külső következményeiért kell; hanem tanítsátok mély meggyőződéssel, hogy a jóság maga magának jutalma, s ez sokkal becsesebb

minden külső jutalomnál, és hogy a bűn maga magának átká, és sokkal inkább kell félni tőle maga magáért, mint az égő gyehennától.

Midőn az Istenről tanítotok, ne beszéljeteek mindig csak arról, a mit ő körültekert teremtett; ne tekintessétek az ifjakkal a külső világot úgy, hogy főképp abban jelentette ki magát. Utasítsátok őket, hogy gondolkozzanak róla úgy, mint a ki az ő lelkökben jelentette ki magát; mint szellemök atyjáról, mint a ki szorosabb összeköttetésben áll lelkökkel mint a fényes nappal, és mondjátok nekik, hogy az Isten legjobb adománya, nem a külső birtok, hanem az ő szellemének csendes befolyása, a kijelentések, melyek lelköknek világosságot, érzéseiknek meleget és emelkedettséget és a jótettekre való elhatározásuknak erőt kölcsönöznek. Tüntessétek ki minden tanításaitokból a keresztény vallás szellemiségét. Láttassátok az ifjakkal, mennyire feljül állott Jézus a külső dolgokon, mennyire nem méltatta figyelemre a gazdagságot és külfényt, mily kevésbe vette a külső rangkülönbségeket, s hogy az útszélen ülő koldus mennyivel mélyebb érdeket ébresztett benne, mint Pilátus az ítélőszéken vagy Herodes a trónon; hogy ő csupán az ember szellemére tekintett s csak annak újjászületését és életét kereste.

A keresztény vallás szellemiségéről beszéltem. A legközelebbi vonása e vallásnak, melyet minduntalan a gyermek szeméi elébe kell tartani, annak önzetlensége. A keresztény vallás lényege a nemes érzület. Semmi sem különbözteti meg annyira a többiektől, mint a nemes érzés és nagylelkűség. Önzetlen szeretet a Krisztusnak nem csak egyes tanításaiból sugárzik ki, hanem mint az ég fényes világossága az egész valláson végig ömlik az. Minden parancsolatja a nemeslelkű szeretetnek egy kifejezése. Ez adott a Jézusnak szájába minden szót, vezette minden lépését. Ez volt az ő tanítói hivatalának élete; ez melegítette szivét a halálban; ez áradott ki az ő szívvérével. A gyermeket folytonosan arra kell vezetni, hogy lássa és érezze ezen isteni szellemet, a mely az egész vallást áthatja. Az evangéliumot arra kell használni, hogy tiszteletet leheljen beléje minden nagylelkű önfeláldozás s megvetést minden szűkkeblűség és alávalóság iránt. Tanítsátok meg őt, hogy nem magáért él; hogy szivét Is-

tennek s embertársainak kell szentelnie; hogy Isten akaratját kell tennie, nem valami napszámos szellemben, hanem háladatosságból, fiai szeretetből, őszinte örömmel; hogy készítse el magát nehéz munkára és szenvedésre is embertársaiért. A keresztet, az önfeláldozás eme jelképét, a mindent alárendelő szeretetnek ezen legfőbb formáját, úgy kell elébe állítani, mint vallásának zászlóját, mely alatt kell élnie s ha Isten úgy akarja, meg is halnia.

Van a keresztény vallásnak még egy vonása, és ez: céljának nagysága, kilátásainak határtalansága. Ez volt kijelentve Jézusnak egész életében. Mindenben a mit csak mondott, lelkét azon gondolattal látjuk elfoglalva, hogy ő végtelen jót eszközöljön. Az a tanító keveset tud Krisztusról, a ki nem látja őt azon öntudattal eltelve, hogy ő az emberiségre nézve örökké tartó boldogságnak és üdvnek szerzője. „Én vagyok a feltámadás és élet. A ki hiszen én bennem, soha meg nem hal“. Ezek voltak szavai, és ily szavak azelőtt soha sem hangzottak vala emberi ajakról. Midőn megkísértem lelkemben felidézni azon végtelen reményeket, a melyek az ő lelkét e szavak kimondásakor eltöltötték s örömet azon halhatatlan gyümölcsök előérzése felett, a melyeket az ő élete és halála az emberi nem számára termett: akkor érzem, hogy mily kevésbé ismerik az ő jellemét azok, a kik úgy gondolkoznak Jézusról, mint a bánat emberéről, a kit a bú terhe rendszeren meggörbesztett. Folytonosan figyelmeztessétek tanítványaitokat arra, hogy mily valódi, mély és eleven volt Jézus lelkére azon jövő, örök élet benyomása, a melynek hirdetésére eljött. Beszéljete nekik azon boldogságról, melylyel az emberi erényre tekintett, mint oly magra, a melynek kifejlődése örök, mint az élő viz oly forrására, mely az örökkévalóságból ered, s oly szeretetre, mely az idők végeig kiterjed s keresztül öleli a világegyetemet. Mert csak a Krisztusnak egy magasabb világban élő lelke által foghatjuk fel legjobban az emberi lélek céljainak valódiságát és nagyszerűségét.

A vallásnak ezek azon főbb vonásai, melyeket a tanítónak a leggyakrabban kell a gyermek lelke elébe tartani. Ezekből, valamint eddigi meggyőződéséből is észrevehetitek, mily fontosságot tulajdonítok a Krisztus jellemének, mint a melynek felmutatása által legbiztosabban lehet önteni a lélekbe szellemi vi-

lágosságot és életet. Az Evangeliumok, melyekben oly elevenen van ő előnkbe rajzolva, valóban az isteni bölcsességnek főraktárai. Az emberi szellem legnagyobb szüleményei is nagyon kevés elevenítő erővel bírnak ezen egyszerű elbeszélésekkel összehasonlítva. Az evangeliumot olvasva, oly lény társaságában érzem magamat, a ki úgy beszélt, mint ember soha sem; a kinek szava nem földi: a ki a tekintély és valóság oly hangján beszél, mely egyedül az ő sajátja; a ki úgy szól Istenről, mint a ki érzi az ő közvetlen jelenlétét s azon bensőséget, a mely az egyetlen Fiu bizalmas viszonyával csatolja hozzá; a ki úgy beszél az égről, mint a ki bensőbb összeköttetésben áll a fensőbb lényekkel. A nagy igazságokról egyszerű természetességgel és könnyűséggel beszél, a mi azt mutatja, hogy azok mélyen áthatották az ő lelkét. Egy könyv se ragad engem annyira bámulatra, mint az Evangelium. A történet hőse, Jézus, rendkívülibb lény, mint a milyent a képzelődés rajzolhat, s jelleme még is a természetességnek, az összhangnak, az igazságnak soha senki által feljül nem mult benyomását gyakorolja reánk. Mindnyájan láttatok arczképeket, a melyeken, mihelyt megláttátok, éreztétek azonnal a tökéletes hasonlatosságot, oly életteljesek, oly természetesek, oly igazak voltak. Ilyen az a benyomás, melyet az én lelkemre az evangeliumok tesznek. Azt hiszem, hogy hamarább emelhetne bárki közülünk hegyeket s teremthetne egy világot, mint a rajongás és csálás egy ily jellemet és történetet, mint a Jézus Krisztusé. Évekig olvastam az Evangeliumokat és ma is ritkán teszem le kezemből úgy, hogy mindig újabb s megragadóbb oldalról ne ismerném meg azon nagy tanítót és szabadítót, a kit az leir. Nincs oly könyv, mely annyira megérdemelné a tanulmányozást ifjak és öregek részéről. Boldog az a vasárnapi iskola, a melyben annak szelleme uralkodik!

De nem említettem még mindent róla, mint a tanítás főforrásáról. Azt mondtam, hogy a keresztény vallást az evangeliumokból kell tanítani. S ez annak legfőbb, de nem egyedüli haszna. Sokat lehet abból mellékesen is tanulni. Két szerencsés tárgy van, a miről nagyon óhajtandó, hogy az ifjak felvilágosítást nyerjenek: az emberi természet és emberi élet. S mind a két pont hasznos tanulmányozására elég alkalmat nyujtnak az Evangeliumok, nem csak a Krisztus életét és jellemét beszélnek el, hanem embe-

rek és emberi dolgok közepette állítják őt előnkbe. Az eleinte tüzes, elbizakodott, később mesterét megtagadó s bánkodó Péter; a ragaszkodó János; az áruló Judás, a ki mesterét pénzért adja el; Mária az anya, a kereszt mellett; Mária Magdaléna a sirnál; amaz aszszony, a ki bűnös lévén, a mester lábát könnyeiben fürösztí s leomló hajával takarja bé; — mily nyilatkozatai ezek az emberi léleknek! s természetünknek mily mélységeit tárják előnkbe! Em-lítésre méltó tény, hogy a festészet nagy mesterei főbb tárgyaikat az új testamentumból veszik... úgy tele van ezen könyv az emberi jellem legerőteljesebb, megragadóbb nyilatkozataival. És mily sok oktatást nyújt ez az életre valamint a lélekre nézve is! Nem ismerem az emberi tapasztalatnak megragadóbb rajzát, a szent Lukács egyszerű elbeszélésénél: „Mikor Jézus közelített volna a város kapujához, ime, egy halottat hoznak vala ki, ki az ő anyjának egyetlen egy fia vala, mely aszszony özvegy vala és a városnak sok népe vala ő vele“. Az Evangeliumok mindenféle állapotú embert mutatnak fel nekünk: a vakot, bélpoklost, a gazdag ifjút és dühöngő sokaságot. Az életről gyakorlati nézeteket nyujtanak, a melyeket nem lehet elég korán belé csepegtetni az ifjuba. Megmutatják nekünk Jézus és az apostolok történeteiben, hogy igazi nagyságot a legalázatosabb sorsban is lehet találni és hogy a jóság a mily arányban kitünővé lesz, éppen abban az arányban teszi ki magát a gyűlölségnek és rágalomnak, úgy hogy ha állhatatosak, hívek akarunk lenni, lelkünket fel kell vértelnünk s szembe mennünk a szégyennel s gyalázzal is Istenért és a kötelességért. Valóban, a bölcsességnek, melyre szükségetek van, minden változatát fel lehet találni ezen írásokban. Az Evangeliumok legyenek tehát a vasárnapi iskolák főtanulmánya.

Nem zárhatom bé e megjegyzéseket a nélkül, hogy ne ismételném a mit fennebb mondtam volt, az ezen tanítással járó legnagyobb veszélyről. Értem a gépies tanítás veszélyét, mely által az ifju lélek elviselődik s meghal a nagy igazságokra nézve. Az Evangeliumok legyenek bármily életadók, teljesen hatástalanná válnak, ha nincsen elevenítő élet a tanítóban. Anynyira félek az élet-telen, gépies tanítástól, hogy gyakran kísértetbe jövök kérdésbe tenni a vasárnapi iskolák hasznosságát. Mi, protestánsokul, a biblia iránti buzgóságunkban, könnyen feledjük, hogy éppen e könyv-

nek közönségessé létele könnyen gyengíti annak erejét és befolyását; hogy a közeli ismeretség közönbösséget szül s hogy éppen ezért egy könyv se kíván anynyi elevenítő erőt a tanítóban. Vigyázniá kell, mert különben valami nagyon mindeennapivá teszi az evangéliumot a gyakori ismétlés által. Gyakran legjobban teszi, ha segédkezet nyújt növendékiinek kivonni a főgondolatot vagy igazságot, a mely egy parancsolatba, hasonlatba vagy Jézusnak valamely tettebe van befoglalva, s ezt teszi a magyarázat tárgyává, minden további vonatkozás nélkül a szövegre, a mely arra alkalmasul szolgál. Ha oda tudja őket vinni ügyes kérdések által, hogy ezt a főgondolatot saját öntudatuk és tapasztalatukban, saját erkölcsi ítélőtehetségökben és érzéseikben megtalálják, és felfedezzék, hogy miképp lehessen azt az ő jellemökre alkalmazni s a közéletbe átvinni, nem csak a legfontosabb oktatást adná nekik, hanem a szentírásnak új elevenséget, érdeket kölcsönözne s mélyebb meggyőződést annak igazságáról, megmutatva, hogy mily rokon az az emberi természettel s mily bensőleg össze van kötve az emberi dolgokkal s a valódi élettel. Nem hagyhatok említetlen egy más módot, mely által megóvhatjuk a szentírást, hogy a gyakori vele való foglalkozás által köznapivá váljék t. i. ha életiratokból, történelemből, természettudományból vallásos benyomásokra alkalmas kivonatokat viszünk be alkalomszerűleg a vasárnapi iskolába. Ilyennek kell lenni szerintem az oktatásnak, a melyet ezen intézmény célja megkíván.

IV. Láttuk, hogy mit kell tanítani a vasárnapi iskolában; s most az a kérdés merül fel: hogy kell tanítani? Ez lesz beszédemnek utolsó, de szintén fontos része. Mily sok függ a tanítás módjától! Tartok tőle, hogy erre nem fektetnek elég súlyt a vasárnapi iskolatanítók. Ők általában készülnek feladatukra s ennek ugy is kell lenni. De céljok közönségesen az, hogy megtanulják azt a mit tanítaniok kell s ritkábban, hogy azt miképp tanítsák; pedig az utóbbi éppen akkora figyelmet igényel mint az első. mondhatnám még nagyobbat. Gyakran látjuk, hogy ennek híjával egy tanító, a ki tárgyával különben ugy szólva otthon van, kevesebb eredményt tud felmutatni mint egy másik, a ki, vele össze-hasonlítva, csak felületes ismeretekkel bír; az olyan sokat tud, de nem tudja az utat a gyermek lelkéhez és szívéhez. Ugyanaz az

igazság, a mely vonz és hatással van egyik ember ajkáról, visszasztatító egy másikéről. A vasárnapi iskolatanítók özszejövétele alkalmával nem elég megtanulni a szentírás azon részének értelmét, mely a legközelebbi lecke tárgya; sokkal fontosabb, kiválasztani azon helyeket, a melyek alkalmasok a gyermek felfogására; és még szükségesebb az, hogy mily világítás és szinezés mellett kell elébe adni, hogy figyelmét lekösse és szivéig hasson. Egy főczélnak a tanítók özszejövetelében annak kellene lenni, hogy megtanulják a tanítás mesterségét s kitalálják az ifju lélekhez való közelíthetés útját.

A tanítónak első célja természetesen az, hogy lekösse a gyermek figyelmét. Hasztalan dolog, ha csak a teste van az iskola szobájában, de figyelme azon kívül bolyong, vagy vonakodik magát a beszéd tárgyához tartani. A közönséges iskolákban a szigoru fegyelem szegzi le a figyelmet, de ezt nem lehet a vasárnapi iskolák szellemével özszeegyeztetni. A tanítónak arra kell törekedni, hogy az ifju lélekre gyakorolt erkölcsi befolyás által biztosítsa azt magának.

Az ifjakra gyakorlandó ezen befolyás megszerzésének első módja, hogy szeressétek őket. Semmi sem vonz ugy, mint a szeretet. Azt mondják, hogy a gyermekek éleslátásu arczismerők és ösztönszerűleg kiolvassák érzéseinket arczvonásainkból, megismerik barátjaikat és vonzódnak hozzájuk. Nem rég kérdeztem egy vallástanítótól, a ki rendkívüli eredményt tudott felmutatni, mi által szerezte meg az ő jelentékeny befolyását az ifjakra. A felelet az volt, hogy a velök való egész társalgása vonzalmat fejezett ki. A titok az őszinte szeretet volt.

A második észrevétel az: hogy az ifjuban érdeket ébreszthessetek az iránt, a mit tanítotok, nektek is érdekelve kell lennetek az által. Ne csak értsétek, hanem érezzétek is az igazságot. Legyen meg modorotokban az a természetes lelkesültség, a mely mindég kísérni szokta az oly munkát, a melyben szivünk is részt veszen. Következőleg a vasárnapi iskolatanítónak egyik főkelléke a vallásos érzelem. A természetes modor egyaránt vonz öreget és ifjat. Csaknem minden tárgyat érdekessé lehet tenni, ha a tanító lelkesültséggel adja elő.

Egy más fontos szabály az: hogy a tanítás legyen ért-

hető. A gyermekek nem hallgatnak oly szavakra, a melyek eszméket nem költenek fel, vagy csak üres és homályos fogalmakat. Beszéljetez nekik a közéletnek rendes, egyszerű nyelvén, és ha a szentirási szövegben nehezen érthető kifejezések vannak, magyarázatok meg azokat. A gyermekek a világosságot szeretik, nem a homályt. A társalgásra válaszatok oly tárgyakat, hogy az ő lelkök felfoghassa, s egyikről a másikra úgy menjetez át, hogy az ifju követhessen. Légy érthető s birni fogsz az érdekes tanító egyik tulajdonával.

Egy másik kellék az, hogy tanits inkább kérdések által. Ezek ösztönzik, ingerlik az ifju lelkét és önmagának tanítójává teszik. Ébresztik a kutatás szellemét, a gondolkozási készséget. Az ügyesen feltett kérdések a gyermeket saját öntudatára, tapasztalatára utasítják, és gyakran saját lelkéből vonja ki az igazságot, a melylyel meg akarod ismertetni. És egy leczke sem ragad meg anynyira az emlékező tehetségben, mint a melyre az ember vagy gyermek önmagát tanítja.

Továbbá, tanits a hol lehet, világos leírás által. Azaz: ha a szentírásnak valamely elbeszéléséről értekezel, törekedjél kijelölni annak főbb pontjait s élénken és szemlélhetőleg terjeszd növendékeid elé. Gyakorold a leirási képességet. Egy jól elbeszélte történet, a melyben a fontosabb pontok erős világítással vannak kiemelve, nem csak leköti a figyelmet, hanem az igazságot is mélyen vési a lélekbe.

Egy más szabály az: fektesd a főnyomatékot arra, a mi legfontosabb a vallásban. Ne vezesd a gyermeket az evangeliumon úgy át, mint egy kopár síkságon. Jelöld ki a főbb pontokat, a főeszméket. Ne zavard össze a lényegest a nem lényegessel, s ne beszélj egyforma buzgósággal a megragadó, óletadó igazságokról és a vitatás alatt levő hitczikkekről. Végtelen káros hatásu a kétes vagy másodrendü tanokat úgy mutatni fel, mintha azok a kereszténység legfontosabb igazságai volnának; mert a mint idő teltével, a gyermek értelme fejlődik, felfedezi, hogy egyik vagy másik dogma, melyet alapigazság gyanánt ismertettek meg vele, bizonytalan, ha ugyan nem hamis; és kétkedése könnyen kiterjedhet ezen gyenge pontról az egész keresztény rendszerre. Czelotok legyen az, hogy oltsátok belé a gyermekekbe azon

nagy elveket, a melyekből a kereszténység magva és lényege áll s a melyeket minden további idők és tapasztalások meg nem dönthetnek. Ha így jártok el, megnyitjátok az ifju lelkét minden igazság befogadására, a mit a gondviselés elébe ad.

Egy másik szabály legyen: hogy a vallás tanítással párosítsd a vidámság szellemét. Ne csak beszélj a kereszténységről, mint a boldogság egyedüli forrásáról: sőt inkább hangod és szavaid tanuskodjanak annak jóltevő, boldogító befolyásáról. Az ifjuság az öröm és reménység kora, semmi sem untatja inkább mint a komorság. Ne öltöztess a vallást rémalakba. Ne adj az Istenről ijesztő fogalmat, úgy beszélvén róla, mint a ki csak a bűn büntetését tartja szeméi előtt. Szólj inkább hő szívvvel, sugárzó szemekkel az ő atyai szeretetéről az ifjak iránt s bátorítsd fel őket gyermeki közeledésre és imára. Itt azonban őrizkedjél, nehogy feláldozd az igazságot azért, hogy tanítványaidat megnyerd. Az igazságot, s csak az igazságot kell az ifju elébe adni, annak legszelidebb s még legszigorubb alakjában is. Ne rajzold a kötelesség útját simának és virágosnak, csak azért hogy megkedveltesd. Ne mondd nekik, hogy küzdés és szenvedés nélkül is lehetnek jók, kitűnők, nemeslelkűek, szentek. Tanítsd meg őket, hogy a kegyességnek és jóságnak valódi lényege az, ha fel tudjuk áldozni önakarunkat, magán érdekeinket és gyönyöreinket a mások jogának, boldogságának, a lelkiismeret parancsainak s az Isten akaratjának. De tanítsd meg egyszersmind arra is, mily csendes, tiszta örömet, benső békét szül az, ha a kötelességnek mindent alája rendelünk s hogy azt az önző törekvések legszerencsésb vívmányaiban sem lehet feltalálni. Ébressz bennök rokonszenvet az emberbarátok, a vértanúk, a hazafiak nehéz munkái, szenvedései, áldozatai iránt, s leheld beléjük a félelem és veszély megvetését, ha Isten és az igazság érdekében küzdeniök kell.

Még csak egy szabályt említek. Beszélj a kötelességről, és vallásról úgy mint valóságról, éppen mintha az élet érdekeiről beszélnél. Ne beszélj úgy, mintha hagyományból vett szókat ismételnél, hanem mintha oly dolgokat adnál elő, a melyeket te magad is láttál és ismersz. Semmi sem vonz öreget és ifjat annyira mint a valóság s az erős meggyőződés természetes hangja. Beszélj a gyermekeknek az Istenről úgy, mint való lényről, az ég-

ról, mint valódi állapotról, az erkölcsi kötelességről mint valódi kötelezettségről. Mutasd meg nekik, hogy a kereszténységet úgy tekinted, mint a melynek a mindennapi életre befolyást kell gyakorolnia, s meg vagy győződve, hogy minden elv, a melyet tanítasz, általában valósul és szabálylyá válik a mindennapi élet viszonyaiban. Alkalmazd a kereszténységet az élet legközönségesebb céljaira s jeleneteire, s úgy rajzold elejökbe, mint a legfőbb és egyetlen valódiságot. Így taníts s nem fogsz hiába tanítani.

Előtökbe terjesztém azon elveket, a melyeken a vasárnapi iskoláknak alapulniok, a melyek által vezéreltetniök kell. Ha ezek szerint rendeződnek, bár megközelítőleg, nem tudom eléggé ajánlani gondoskodástokba. Céljok, az ifjuságnak erkölcsi és vallásos nevelése, és ez a legfontosabb követelménye korunknak. Nem lehet ugyan tagadni, hogy bármely korban erre nagy szükség van; de soha sem volt oly fontos, s elhanyagolása oly vétkes következményekkel nem fenyegetett, mint ma. Korunk sok veszélylyel fenyegeti a serdülő nemzedéket. Az emberi erő, tevékenység és szabadság rendkívüli fejlődése különbözteti azt meg előbbi koroktól. A tudományok haladása növeli az embereknek a természet felett uralkodó erejét, s ezen az úton a gazdagság új forrásait nyitotta meg és sokszorozta az élvezet eszközeit; de szintoly mértékben a kísérteteket is az élvhajhászatra és bűnökre. Korunkat azonban még inkább jellemzi a szabadság és újítás szelleme. Régi intézmények és szokások, az ifjuság régi korlátai leomlottak. Mindenféle állapotú és korú emberek eddig nem ismert szabadsággal gondolkoznak, beszélnek, irnak és cselekesznek. Korunknak megvannak előnyei; de ne titkoljuk el magunktól valódi helyzetünket. A hatalom és szabadság eme növekedése, a melyről beszéltem, arra törekszik közelebbről, hogy megrendítse az erkölcsi elveket, az emberek lelkét nyugtalanná, ingataggá tegye, tulzó véleményeket, kicsapongó vágyakat, merész és meggondolatlan szellemet öntsön beléjük. Az ilyenek nagy erkölcsi veszély időszakai. A külső korlátok őszeomlottak s következőleg belső korlátokra van szükség, egy tiszta vallás ellenőrző erejére, az eddiginél

jóval nagyobb mértékben. Az ifjuság erkölcsi elvei nagy rázkodásoknak vannak kitéve s azért azokat különös gonddal kell erősíteni. A kísértetek új erővel rohanják meg a serdülő nemzedéket, tehát az ellenállási erőt is oly arányban kell nevelni. A társadalomnak soha sem volt szüksége oly buzgó erőfeszítésre, éber vigyázatra önfentartása és jólléte érdekében mint ma. És ha a szülők s jó emberek hiven nem örködnék felette, fényes kilátásai könnyen borús homályba tűnnek el. A társadalmi fejlődés emez időszakához tartoznak a vasárnapi iskolák. Ezek természetesen a tudományos műveltségnek kifolyásai, a minek következtében mind többen képesítik magokat a tanításra, mint azelőtt. Ezen iskolák képesek arra is, hogy felfegyverezzék az ifjuságot ama szigorú megpróbáltatások ellen, melyek az életben reá várnak. Méltók azért az ily intézetek a hű támogatásra.

A legfőbb kérdés a szülőkre nézve az: hogy erősítsék meg gyermekeiket a kísértetek ellen s hogy plántálhassák beléjük a kötelesség, az erkölcsiség elveit s az erény oly szeretetét, a mely ellentállhasson minden zivatarnak s forrása lehessen mind annak, a mi csak nemes, igaz, szép és szent lehet érületben és tettekben. Az a kérdés, mely a gyermekeknek világi szerencsésjőkre vonatkozik, csak másod rendű. Adjatok nekik jellemzilárdságot s többet adtok a szerencse javainál. Adjatok nekik magasztos elveket, s többet adtatok a trónnál. Csepegtessétek beléjük a keresztényi jó indulatot s az Isten iránti szeretetet s gazdagabbá tettétek, mintha világokat tettetek volna lábaik elé. A vasárnapi iskolák arra valók, hogy segítsenek nektek, gyermekeiteket kiképezni valódi nagyságra. Arra valók mondom, hogy segítsenek nektek, nem pedig arra, hogy felmentsenek titeket a munkától; nem hogy helyettesítsék a ti fáradságtokat, hogy kevesbitsék a házi éberséget és tanítást, hanem hogy versenyezzenek veletek, legyenek munkástársaitok s erősbitsék gyermekeitekre való befolyástokat. Segítsétek tehát ezen iskolákat teljes szivetekből és tehetségtek szerint, különben nem állhatnak fenn. Gyermekeitek legyenek gondoskodástok legelső tárgya. Vannak ugyan a társadalom iránt is fontos kötelmeitek; de legfőbb kötelmetek az, mely gyermekeitekhez csatol titeket; s valójában, ti a polgári társaság iránt tartozó kötelmeiteket hatályosb módon nem tölthetitek be, mintha annak számára a csa-

lád és egyház kebelében felvilágosodott és derék polgárokat neveltek.

Mint minden iskola, úgy a vasárnapi iskolák is befolyásukat főleg tanítóiknak köszönhetik. Bezárom azért beszédemet azon megjegyzéssel, hogy közönségünk legtehetségesebb tagjai nem találhatnak munkásságukra méltóbb mezőt, mint a vasárnapi iskolák. A legnemesebb munka a földön az, ha az emberi szellemre felemelő befolyást gyakorlunk. A múlt idők legnagyobb férfiai nem az államférfiak vagy hódítók voltak, a kik a birodalmak nagyságára s a külső államviszonyok alakítására gyakoroltak befolyást, hanem azok, a kik mély bölcseségek és nemes érzések által kortársaik lelkébe és szívébe fényt és életet öntöttek s az utókornak igazságot és erényt hagytak végrendeletül. S bárki legyen, a legalantibb körben is, a ki az Isten igazságában részeltet egyetlen emberi lelket, részt veszen azok dicsőségében; mert egy halhatatlan lelket világosít meg, s örökké tartó dicsőségnek és boldogságnak veti meg az alapját. Műve, ha sikerül, túléli a birodalmakat és a csillagokat. —
